

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Абай. Энциклопедия. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, «Атамұра» баспасы, ISBN 5-7667-2949-9
2. Әлем әдебиеті. Абай Құнанбаев шығармалары – Алматы, «Жалын» 1995ж.
3. Әуезов М. Абай мұрасы жайында,- Қазақ ССР ҒА-ның хабаршысы. 1957, № 3, 21 б.
4. Сыздықова Р. Абай шығармалары мен 19 ғ-дағы жазу нұсқаларының тілін зерттеудің маңызы. «Қазақ тілі мен әдебиеті» (журн.), 1959, № 2
5. Төкебаева Ж.Ә. «Абай шығармалары тілінің статистикалық аспектілері» - Қ.Р., Алматы, 2001, филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін жазылған диссертацияның авторефераты.
6. Абай. Таңдамалы өлеңдері. Ташкент. 1922 – III-Ү және 276,287б.
7. Абай Құнанбаев. Аудармалар мен қара сөздер. Алматы. 1977.
8. Абай. Өлеңдер. Алматы. 1976.
9. Абай Құнанбаев. Аудармалар мен қара сөздер. Алматы. 1977.

ӘОЖ 930 (574)

<https://doi.org/10.53355/m6508-1400-7702-a>

ТАРИХИ БІЛІМ БЕРУ БАРЫСЫНДАҒЫ «ТАРИХИ ЖАДЫНЫҢ» ОРЫНЫ

Калиева Б.Т.

Академик Т.С. Садықов атындағы Қазақстан тарихы кафедрасының «6D011400-Тарих»
мамандығының докторанты

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

E-mail: tynysbekovna@mail.ru

Баяндамада «тарихи жадының» қоғамдағы рөлі, оның тарихи білім беру барысындағы қалыптасу негізіне тоқталды. Тарихи білім беру барысындағы «тарихи жадының» қалыптасуы, орыны бүгінгі жас буынға өз тарихын жетік меңгеруіне, оны қызығушылықпен оқуына деген ықыласын қалыптастыру барысы аталған. Мектепте тарихы білім беру негізінде «тарихи жадының» қалыптастыруға болатындығы көрсетілген.

Тірек сөздер: тарих, тарихи жады, білім беру, мектеп, жад.

В докладе рассматривается вопрос о роли «исторической памяти» в обществе, основе ее формирования в процессе исторического образования. Стремления нынешнего подрастающего поколения осваивать свою историю, с интересом изучать ее, это и показывает формирование и место «исторической памяти» в процессе исторического образования. В работе делается акцент на то что «историческая память» может формироваться на основе исторического образования в школе.

Ключевые слова: история, историческая память, образование, школа, память.

The report examines the issue of the role of "historical memory" in society, the basis of its formation in the process of historical education. The aspirations of the current younger generation to master their history, to study it with interest, this is shown by the formation and place of "historical memory" in the process of historical education. The work focuses on the fact that "historical memory" can be formed on the basis of history education at school.

Key words: history, historical memory, education, school, memory.

Мектепте тарихи білім беру барысы қазіргі таңда маңызды жұмыстардың бірі деуге болады. Тарих пәні мұғалімі мен оқушының арасындағы байланыс, сабақ беру әдісі, сабақ барысында аталған тарихи мәселені дамыту үрдісі ол екі жақты қарым-қатынасты талап

етеді. Егер мұғалім өз пәні негізінде оқушыдан жауап талап ететін болса, онда сол пән мұғалімі әр тақырыпты жетік меңгеруге тиіс. Себебі бүгінгі таңда тек мәселені атап қана өтіп, оны талқыламай ешбір нәтижеге қол жеткізе алмайды. Ендігі мәселе, тарихи білім беру барысындағы «тарихи жадының» орыны, ал оған тоқталмас бұрын алдымен ұғымдарына анықтама берілсе.

Тарихи білім беру – тарих пәні аясында немесе сыныптан тыс тарихи іс-шаралар кезінде балаға дұрыс бағдар беріп, оны меңгеру жолдарын үйрету. Жалпы тарихи білім беру ол қазірден басталған ұғым емес, ол бұрыннан келе жатқан термин болып табылады. Алайда оны қолдану аясы өте кең деуге болады.

«Тарихи жад» - (сонымен қатар ұжымдық немесе әлеуметтік жады) - бұл қазіргі кезде маңызды «жаңа жинақталған әлеуметтік тәжірибені» жаңа ұрпаққа беру үшін өткен туралы ақпаратқа айналдыратын әлеуметтік білімді басқаратын және өзгертетін әлеуметтік-мәдени әдістер мен институттар жүйесі. Ғылыми қолданыста баламалы ұғымдар бар, олардың кейбіреулері ертеректе қолданылған: тарихи жад, ұжымдық жады, әлеуметтік жады, ұжымдық ми, адам жады, әлем жады [1].

Тарихи білім беру барысындағы «тарихи жадының» орынын көрсетпес бұрын, бүгінгі таңда Қазақстан Республикасында қалай жүзеге асырылып жатқанын атап өтілсе. Ол Елбасының: «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламасы [2, 3-4 бб], «Ұлы даланың жеті қыры» [3], президентіміз Қ. Тоқаевтың «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» [4] атты мақалалары аясында жүзеге асырылуда.

Аталып отырған мәселе барлық мемлекеттерде өз деңгейінде зерттеліп, кең қарастырып жатқан жұмыстардың бірі болып табылады.

Жалпы «жад» аясында М. Хальбвакс: белгілі бір уақыт кезеңінде қоғамда болып жатқан оқиғаларға байланысты әлеуметтік жады өзгереді және құрылады деген. Кейін көптеген зерттеушілер Я. Ассман, А. Ассман, П. Нора, П. Хаттон, Т. Адорно және т.б. қоғамда және оның қажеттіліктерінде орын алатын саяси және әлеуметтік процестерден туындаған қоғамдық құрылымдар ретінде еске алу және әлеуметтік жады деп санайды. Бұл дәстүрді заманауи ғалымдар жалғастырады. Жалпы «тарихи жад» аясында бүгінгі таңда Ресей мемлекетінде Ю.А. Сафронованың «Историческая память» атты оқу құралы жарық көрді [5].

Қазақстанда қоғамның тарихи жадысын қалыптастырумен М.Қ. Қойгелдиев [6], Л.И. Зуева [7], К. Медеуованың еңбектерін атап өтсек болады [8].

«Тарихи жады» орынының білім беру барысында маңызы өте зор. Себебі оқушы сабақ барысында өтіліп жатқан тақырыптар аясында өзіндік ойларын қосып, еске алулар арқылы оларды қайта жаңғырта алса, міне осының барлығы тарихи білім беру үрдісі негізінде жүзеге асырылады. Тарихи білім беру жоғарыда атап өткеніміздей тарих сабақтарында: Қазақстан тарихы және сыныптан тыс сабақтар, іс-шаралар, коммеморациялар арқылы, сонымен қатар қосымша курстар: мысалы үшін «Өлкетану» курстары негізінде «тарихи жадының» орынын көрсете алады.

Тарихи жадының қызмет ету тетіктері идеология, тәрбие, қоғамдық пікір, мерейтойлар мен мерекелер және т.б. Білім беру – ең қуатты тетік, егер мектеп бағдарламасы мен оқулықтарды өзгертілсе, бұл тарихи жадқа айтарлықтай әсер ететінін көрсетуге болады.

Тарихи оқиғалар тарихи жадқа серпін береді. Қоғам кез келген маңызды оқиғаларды еске түсіре алады - мұның бәрі есте сақталады және тарихи жадта сақталады, кейіннен олар әртүрлі тәсілдермен айтылады. Мысалы, КСРО кезеңіндегі немесе 90-жылдардан бері реформаларды еске түсірсек, кейбіреулер үшін бұл өмір сүрудің ең жақсы уақыты, басқалары үшін бұл апат. Тарихи сананың мифологиясы тек идеологиялық емес, психологиялық себептермен де орын алады: өткенді мақсатты түрде пайдалы ұмытудың тетіктері бар. Психика адам жаманды ұмытуға тырысатындай және негізінен оның өміріне жақсы әсер еткен нәрсені есте сақтайтындай етіп ұйымдастырылған.

Тек тарихшылар ғана емес, өткені мен бүгінін ойлаған барлық адамдар тарихи жадымен әйтеуір айналысты, сонымен бірге тарих саясаты да, жад саясаты да болды [9, 1-3 бб].

Тарихи білімде де үлкен өзгерістер болды. XX-ғасырдың көрнекті тарихшылары тарихи дереккөздің бәрі емес екенін, тарихты «ойлануға» дағдылану керектігін, тарихты жазу ол деректерге сүйене отырып көрсету болып табылатындығын айтқан.

Осы жоғарыда атап өткен мәліметімізге мысал ретінде тарихи білім беру барысында «тарихи жадының» алатын орынын сабақ беру, сыныптан тыс немесе коммеморативті тәжірибелерді жүргізу барысында қалай жүзеге асырылатынын қарапайым бір тақырып аясында көрсетуге де болады. Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіздігінің 30-жылдығы, 1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалысқа 105 жыл толуы және т.б. атаулы тарихи мерекелерді сабақ барысында да, сонымен қатар сабақтан тыс іс-шаралар жүргізу барысында да атап өтуде. Сол тақырыптарды түсіндіру барысында оқушылардың санасында әрине де өткенге көз жүгірту немесе «тарихи жадыларын» қайтадан жандандыру үрдісі арқылы іске асыруға болады. Себебі аталып отырған тарихи тақырыптар аясында өткен тарих негізінде жауап беріп, бүгінгі күні қандай нәтижеге қол жеткізіп отырғанымызды көрсетіп бір-бірімен сабақтастырып «тарихи жадының» орынын көрсете алады.

Тарихи білім беру барысында «тарихи жадының» орынын мектепте сабақ барысында, сыныпта, сыныптан тыс және коммеморативті тәжірибелер барысында көрсетуге болады. Бұл жұмыстардың барлығы алдымен мұғалімнің шеберлігін, содан кейін оқушының алғырлығын, өткен тарихын қайта еске алу арқылы бүгінгімен байланыстыруын қамтамасыз етеді. Соның негізінде «тарихи жадының» орынын көрсетеді. Француз ғалымы П.Нораның «Франция-память» атты еңбегінде жадының өткен тарихымызбен байланысының үзілуі (жады-қашықтығы), сондай-ақ оған қайтып баруымыз (жады-мұрағат) деп атап өткені осы мәселеге дәл айтылған.

ӘДЕБИЕТТЕР:

- 1 Трубина Е. Г. Память коллективная // Современный Философский словарь / Под общ. ред. В. Е. Кемерова. – М.: Панпринт, 1998. — С. 1064. — ISBN 3-932173-35-X
- 2 Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы// ҚР Президентінің ресми сайты.www.akorda.kz/.12 сәуір 2017
- 3 Назарбаев Н.Ә. «Ұлы даланың жеті қыры»// «Айқын» газеті - [Aikyn.kzhttps://aikyn.kz/2018/11/21/73794.html](https://aikyn.kz/2018/11/21/73794.html)
- 4 Тоқаев Қ.К. Тәуелсіздік бәрінен қымбат. [egemen.kz: https://egemen.kz/article/260146-tauelsizdik-barinen-qymbat](https://egemen.kz/article/260146-tauelsizdik-barinen-qymbat). 05 қаңтар 2021 ж. 5 Сафронова Ю.А. Историческая память: введение. Учебное пособие. СПб., 2019. -220 с.
- 6 Айтылған тарих. Оқу құралы / Қойгелдиев М.Қ., Нұртазина Н.Д., Жангуттин Б.О., Тілеубаев Ш.Б., Нұрман Ш.Т., Мырзатаева З.Б., Қалыбекова М.Ч., Болатхан Ә. – Алматы, 2015.- 240 б.
- 7 Зуева Л.И. Дискуссии вокруг школьного образования и казахстанские учебники по национальной истории // Вестник КарГУ. Серия «История.Философия», 2016 г.№4 (84), 105-109 с. <http://rep.ksu.kz/handle/data/1063>.
- 8 Медеуова, К. Ермагамбетова, З. Наурзбаева, А. Рамазанова, У. Сандыбаева, Д. Толгамбаева / Процессы коммеморации в современной культуре Казахстана: учебное пособие / – Нур-Султан: ТОО «Мастер По», - 2019. – 208 с.
- 9 Историческая память в представлениях историков. <https://uspu.ru/news/istoricheskaya-pamyat-v-predstavleniyakh-istorikov-sotsiologov-filosofov-obshchiy-predmet-raznye-pod/>